

TÁI HIỆN VÀ ỨNG DỤNG TRANG PHỤC TRIỀU NGUYỄN THÔNG QUA VIỆC GIẢNG DẠY MÔN LỊCH SỬ TRANG PHỤC VIỆT NAM VÀ THẾ GIỚI CHO SINH VIÊN TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM NGHỆ THUẬT TRUNG ƯƠNG

LE PHƯƠNG ANH

Email: phuonganhle.design@gmail.com

Trường ĐHSP Nghệ Thuật TW

THE RE-ENACTMENT AND APPLICATION OF THE HISTORY OF NGUYEN DYNASTY COSTUMES FOR STUDENTS THROUGH TEACHING THE HISTORY OF VIETNAMESE AND WORLD COSTUMES

TÓM TẮT

ABSTRACT

Nhà Nguyễn là triều đại Phong kiến cuối cùng ở Việt Nam, đã tồn tại trong suốt hơn 143 năm (1802-1945) với 13 đời vua Nguyễn. Trang phục triều Nguyễn, một yếu tố quan trọng trong việc tạo dựng nên tính qui củ về hình thức của nhà nước quân chủ một thời. Mỗi bộ trang phục của vua, quan, hoàng thân quốc thích... dưới triều Nguyễn là một tác phẩm nghệ thuật. Đó là sự kết hợp của nghệ thuật may, thêu, hội họa cộng với tài nghệ của người thợ kim hoàn đã tạo nên một tuyệt tác nghệ thuật mang đầy tính thẩm mỹ của các bậc tiền nhân. Đây là một giá trị di sản độc đáo của dân tộc Việt Nam. Vì thế, việc tái hiện và ứng dụng trang phục triều Nguyễn cho sinh viên thông qua môn học lịch sử trang phục Việt Nam và Thế giới cho sinh viên Trường ĐHSP Nghệ Thuật TW là việc rất cần thiết trong chuyên ngành đào tạo thiết kế thời trang.

Từ khóa: Lịch sử trang phục Việt Nam và Thế giới, tái hiện, ứng dụng, triều Nguyễn

The Nguyen Dynasty is the last feudal dynasty in Vietnam, which lasted for more than 143 years (1802-1945) with 13 Nguyen kings. The costume of the Nguyen Dynasty was an important factor in creating the formality of the once monarchical state. Each costume of the king, mandarin, royal prince... under the Nguyen dynasty is a work of art. It is the combination of sewing, embroidery, painting, and goldsmith's skill to create a masterpiece of art full of the aesthetics of the ancestors. This is a unique heritage value of the Vietnamese nation. Therefore, the reproduction and application of Nguyen Dynasty costumes for students through the subject of Vietnamese and World costume history, the Central University of Art Education is very necessary in the fashion design training major.

Keywords: History of Vietnamese and World costumes, re-enactment, application, Nguyen dynasty

EDUCATION

Đặt vấn đề

Sự tương tác là yếu tố rất quan trọng trong việc xây dựng hệ thống các bài giảng thuộc chương trình đào tạo Đại học. Để thu hút kiến thức bài giảng nhằm truyền động lực cho người học, bằng việc thiết kế các hoạt động tương tác trong bài giảng, sinh viên sẽ cảm thấy dễ dàng tập trung và ghi nhớ kiến thức hơn. Mặt khác đại đa số sinh viên khi được hỏi các em luôn thích trải nghiệm và khám phá những điều mới, khơi dậy sự sáng tạo sẽ cảm thấy hào hứng hơn với những thông tin bài giảng nhận được. Học phần Lịch sử trang phục Việt Nam và Thế giới nằm trong chương trình đào tạo chuyên ngành thiết kế thời trang là một học phần thú vị. Sử dụng những câu chuyện lịch sử, những bộ phim, hình ảnh lịch sử của nhân vật, những tình huống có thật giúp sinh viên nhập vai tái hiện lại những đặc điểm trang phục của chính các nhân vật ấy. Với việc tái hiện trang phục lịch sử Việt Nam và thế giới sẽ kích thích trí tưởng tượng của người học bằng việc để người học đưa ra lựa chọn, đánh giá hay suy nghĩ của bản thân. Bằng cách này người học ghi nhớ bài rất nhanh và ghi nhớ rất lâu. Biến những kiến thức trở lên gần gũi, và dễ hiểu hơn, từ đó mang đến cho sinh viên theo học chuyên ngành TKTT trải nghiệm học tập bổ ích trên từng bài học lịch sử thông qua việc tái hiện và ứng dụng trang phục vào chuyên ngành đào tạo.

1. Khái quát trang phục triều Nguyễn (1802- 1945)

Hiện nay, trang phục thời Nguyễn là loại cổ phục được phục dựng và ứng dụng nhiều nhất. Lý do là thời kỳ này khá gần đây, tư liệu nhiều, hiện vật cũng còn nguyên vẹn, nên việc tìm hiểu không quá khó khăn. Nhưng các dự án cổ phục cũng không dừng lại ở đó, mà tiếp tục đào sâu hơn nữa về quá khứ để tìm thêm nhiều cái hay, cái đẹp trong cách ăn mặc, phục sức của người Việt hàng trăm, hàng nghìn năm trước. Song hành với trang phục còn là các phong tục, tập quán, yếu tố văn hóa liên quan, như các nghi lễ cung đình, tâm linh, lễ cưới, biểu diễn ca múa nhạc cổ truyền, võ thuật, thể thao... Khi biên soạn bộ điển lệ nổi tiếng của triều Nguyễn, Khâm định Đại Nam hội điển sự lệ, các sử quan của triều đình đã dành quyển 78 và quyển 242 để bàn về việc ăn mặc của các bậc đế, hậu, hoàng tử, công chúa, quan lại... triều Nguyễn, từ trang phục dùng trong các dịp triều lễ, khánh tiết, tết nhất, cho đến thường phục, kê cả nội y, phụ kiện.

Hình 1. Một số trang phục và phục dựng trang phục cung đình triều Nguyễn. (Nguồn internet)

Trang phục của vua thời bấy giờ là chất liệu cao cấp như lụa, gấm được đặt mua từ Trung Quốc, về sau thì được đặt mua tại các hộ dệt vải lụa truyền thống tại Hà Đông. Thường thì trang phục của vua được phân thành các loại: trang phục thượng triều – thường triều; trang phục nghi lễ – thường phục; trang phục theo các mùa kèm theo đó là các tên gọi khác nhau. Hầu như toàn bộ áo mũ vua đều được thêu rồng, áo mũ hoàng hậu được thêu hoa và phượng hoàng được thêu dẹt uốn lượn và công phu. Ngoài ra áo vua còn được thêu chữ Hán thường là các chữ: Phúc, Lộc, Thọ được nạm ngọc, đính đá, kim sa kim tuyến, áo hoàng hậu

Hình 2. Vua Khải Định trong trang phục thường triều (Nguồn internet)

Hình 3. Vua Bảo Đại trong trang phục đại triều (Nguồn ảnh internet)

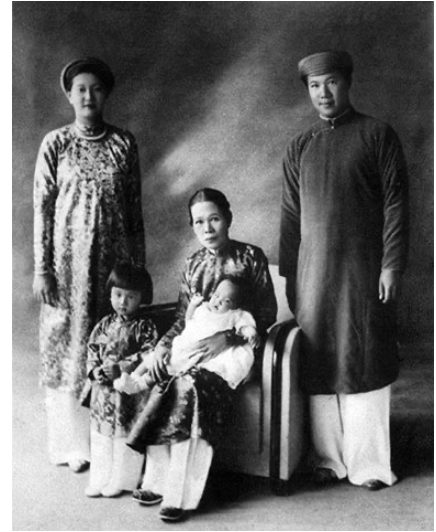
EDUCATION

Hình 4. Hoàng hậu Nam Phương (Vợ vua Bảo Đại) trong trang phục thường triều (Nguồn internet)

Hình 5. Hoàng Thái Hậu Đoàn Huy (Vợ vua Khải Định, mẹ vua Bảo Đại) trong trang phục đại triều (Nguồn internet)

Hình 6. Vua Bảo Đại, hoàng hậu Nam Phương và hoàng thái hậu Đoàn Huy trong trang phục áo dài truyền thống cùng công chúa Phương Mai và Phương Dung (Nguồn internet)

Hình 7. Long bào của vua mặc lúc đại triều (Nguồn internet)

Hình 8. Hoàng bào vua mặc lúc thường triều (Nguồn internet)

EDUCATION

Phụ kiện:

Vàng bạc, đá quý ... là những phụ kiện ưa thích của hoàng gia Nguyễn, gắn lên trang phục để tôn lên vẻ sang trọng và uy nghiêm.

Chiếc mũ vua đội lúc thượng triều bàn việc lớn được gắn 31 hình rồng bằng vàng; 30 đóa hoa vương tọa trên khảm ngọc, đính thêm 140 hạt kim cương và trân châu.

Còn mũ của hoàng hậu có 9 con rồng, 9 con phượng bằng vàng, 4 trăm bạc có gắn tổng cộng 198 hạt trân châu cùng 231 hạt pha lê... Tất cả đều là sản phẩm thượng hạng. Nhằm tôn lên vẻ đẹp sang trọng, quý phái và uy nghiêm cho tầng lớp vua chúa triều Nguyễn, tất cả phụ kiện đều được đính những họa tiết bằng các chất liệu quý hiếm như vàng, ngọc, đá quý, kim cương. Điển hình chiếc mũ mà vua đội lúc thượng triều để bàn việc lớn được gắn 31 hình rồng bằng chất liệu vàng, 30 đóa hoa vương tọa trên khảm ngọc và 140 hạt kim cương, trân châu nhằm tạo điểm nhấn, tăng nét nổi bật, sang trọng cho phụ kiện. Các phụ kiện đi kèm trang phục của hoàng hậu thường được đính những chất liệu quý như vàng, bạc và các loại đá quý khác. Những chiếc mũ Cửu Long Thông Thiên, Cửu Long Đường Cân của hoàng đế, mũ Phúc Đầu, Hồ Đầu, Xuân Thu của bá quan với không ít trang sức vàng bạc như Bác sơn, khóa giản, giao long cùng những tấm Long bào, Mãng bào thêu dày đặc hoa văn rồng mây, sóng nước mang lại cảm giác “ngọt mắt” chính là đặc trưng của trang phục cung đình triều Nguyễn.

Đặt trong nhãn quan phong kiến đương thời, triều đình nhà Nguyễn bất luận thế nào cũng đã sở hữu một nền văn hiến áo mào có bề dày truyền thống và những cách tân đặc sắc, tự tin sánh ngang với các quốc gia Nho giáo như Trung Quốc, Triều Tiên, khiến Khâm sứ nhà Thanh là Lao Sung Quang phải công nhận: “Gần gũi Trung Hạ, tôn sùng Nho giáo, yêu chuộng thi thư, cũng được coi là đất thanh danh văn vật, ắt phải nói đến hai nước Triều Tiên và Việt Nam.”

Nếu như trang phục dân gian Việt Nam đơn giản, ổn định thì trang phục cung đình lại phức tạp, chịu nhiều biến động và thường xuyên được sửa đổi, du nhập do những biến động trong xã hội. Bên cạnh đó, các cuộc nội chiến, chiến tranh xảy ra khiến nhiều tư liệu, hiện vật không được nguyên vẹn khiến việc tái thiết triều nghi, phẩm phục trở nên cấp thiết.

Sau Cách mạng tháng Tám 1945, trang phục có nhiều thay đổi do sự Âu hóa nhanh chóng tại khu vực thành thị. Ở miền Bắc, phổ biến nhất là loại áo kaki bốn túi thường được mặc bởi các cán bộ, viên chức, trí thức. Ở miền Nam, ngoài áo bà ba, nhiều người bắt đầu mặc áo somi. Riêng tầng lớp trí thức Sài thành ăn mặc

hoàn toàn giống phương Tây: đàn ông mặc áo somi kết hợp với vest không tay, quần Âu vải, đi giày Tây da bóng, phụ nữ mặc váy hoặc áo dài cách tân.

Hình 9. Tái hiện trang phục vua và hoàng hậu triều Nguyễn (Nguồn internet)

Sau Cách mạng tháng Tám 1945, trang phục có nhiều thay đổi do sự Âu hóa nhanh chóng tại khu vực thành thị. Ở miền Bắc, phổ biến nhất là loại áo kaki bốn túi thường được mặc bởi các cán bộ, viên chức, trí thức. Ở miền Nam, ngoài áo bà ba, nhiều người bắt đầu mặc áo somi. Riêng tầng lớp trí thức Sài thành ăn mặc hoàn toàn giống phương Tây: đàn ông mặc áo somi kết hợp với vest không tay, quần Âu vải, đi giày Tây da bóng, phụ nữ mặc váy hoặc áo dài cách tân.

2. Sinh viên tái hiện lịch sử trang phục triều Nguyễn:

Qua khảo sát cho thấy, sinh viên ngành Thiết kế thời trang và Công nghệ may rất hào hứng, sôi nổi với phần học này. Tại đây sau khi nắm vững kiến thức và yêu cầu của giảng viên. Các nhóm sẽ bắt tay thực hiện chủ đề mình chọn để tái hiện lại. Ở thời kỳ lịch sử triều Nguyễn các em có thể đóng vai theo sự kiện, theo nhân vật hoàng thân, các tuyến nhân vật, vua, quan, hoàng hậu công chúa, binh lính, người hầu và mặc trang phục, phụ kiện do nhóm tái hiện theo kiến thức.

Hình 10. Bài tập tái hiện trang phục nhà Nguyễn của SV khoa TKTT & CNM, Trường ĐHSP Nghệ thuật TW (Nguồn: GV Phương Anh)

EDUCATION

3. Ứng dụng trang phục triều Nguyễn vào chuyên ngành thiết kế thời trang tại trường ĐHSP Nghệ Thuật TW

Sau phần tái hiện đặc điểm trang phục triều Nguyễn, sinh viên có thể ứng dụng bằng cách truyền tải vào bộ sưu tập thời trang cảm hứng thiết kế lấy ý tưởng từ đặc điểm, kết cấu, họa tiết trang phục của vua, hoàng hậu .... gắn với xu hướng hiện nay để phù hợp với môi trường sử dụng. Không phải vô cớ mà các fashionista, fashion editor thường nói rằng: "Xu hướng thời trang là một vòng luân chuyển". Bởi thực tế, những món đồ tưởng chừng như đã trở nên lỗi một từ nhiều thập kỉ bỗng nhiên lại trở nên "tỏa sáng" trên các sàn catwalk, những tấm ảnh street style tại các tuần lễ thời trang. Điều này cho thấy nguồn cảm hứng và khả năng biến hóa của các xu hướng thời trang là hết sức bất ngờ và khó lường trước.

Việc một nhà thiết kế thời trang tương lai chắc chắn phải nắm vững kiến thức lịch sử thời trang Việt Nam và Thế giới để có thể cho ra đời nhiều bộ sưu tập có giá trị và tính ứng dụng cao ngay từ khi ngồi trên ghế nhà trường. Dưới đây là bài "Thiết kế trang phục ấn tượng lấy ý tưởng từ chim phượng trên Phượng bào triều Nguyễn" của SV Nguyễn Thị Ánh Nguyệt SVK11 với đề tài đồ án tốt nghiệp năm 2021"

Hình ảnh được khai thác là họa văn chim phượng cách điệu trên phượng bào. Chim phượng xuất hiện rất nhiều trong các nền văn hóa trên thế giới. Dù trong nền văn hóa nào thì hình ảnh chim phượng cũng mang ý nghĩa thiêng liêng và cao quý. Đối với nền văn hóa Việt Nam, chim phượng là một hình ảnh mang tính biểu tượng đặc biệt. Phượng là một trong bốn con vật linh (tứ linh). Quan niệm của người phương Đông nói chung, phượng được coi là chúa tể của 360 loài chim. Nó kết tinh được vẻ đẹp và sự mềm mại thanh lịch duyên dáng của các loài chim và đặc biệt là kết hợp của cảm kê và công.

Phượng được mô tả có bộ lông rực rỡ, đầu là đầu chim trĩ, mào là mào của gà trống khuôn theo hình mây có sáu chùy lông dài và một chùy lông dài xoắn, hình tròn ốc. Mỏ là mỏ của chim nhạn, ở dưới có ba chùy lông giống râu, cổ là cổ rùa. Lông của nó mượt như lụa, óng ánh rực lửa.

Đuôi chim phượng có 5 màu sắc tượng trưng cho năm đức tính: ngay thẳng, lương thiện, công bằng, chung thủy và lòng khoan đại. Phượng xuất hiện là báo hiệu điềm tốt lành, đó là lúc xã hội thái bình có thánh nhân hoặc hiền triết xuất hiện, hoặc có vua hiền sáng suốt, chế độ công bằng, lấy đức mà trị dân và dân chúng thuần phục thì chim phượng sẽ từ trên trời bay xuống chúc mừng và điều khiển nhân loại.

Truyền thuyết còn kể nhiều chuyện chim phượng

thường bay chở các bậc thánh nhân, hiền triết, những người tu hành, những ẩn sĩ của Đạo giáo lên chỗ thiên đình xa xôi, nơi ở của những người bất tử. Chim phượng còn là sứ giả của các tiên nữ trên trời. Các tiên nữ cưỡi phượng bay xuống hạ giới, tìm gặp những người hiền tài...

Bên cạnh đó, bộ sưu tập còn khai thác thêm họa văn tứ thời, bát bửu trên phần đuôi áo và ống tay thêm phần hoàn thiện cho tác phẩm.

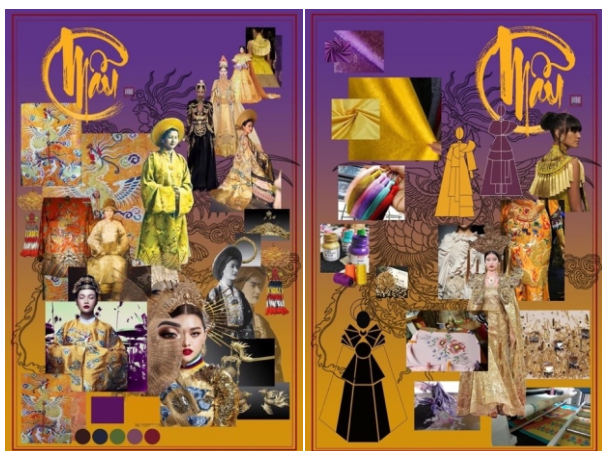
Hình ảnh chim phượng trang phục Phượng bào triều Nguyễn:

Hình 11. Bài lưu kỷ yếu lấy ý tưởng từ chim phượng trên phượng bào triều Nguyễn (Nguồn: Nguyễn Thị Ánh Nguyệt - sinh viên K11 ngành TKTT, Trường ĐHSP Nghệ thuật TW)

Hình 12. Hệ thống bảng nghiên cứu của đề tài tốt nghiệp (Nguồn: Nguyễn Thị Ánh Nguyệt - sinh viên K11 ngành TKTT, Trường ĐHSP Nghệ thuật TW)

Hình 13. Bảng ý tưởng nghiên cứu
(Nguồn: Nguyễn Thị Ánh Nguyệt - sinh viên K11 ngành TKTT, Trường ĐHSP Nghệ thuật TW)

Hình 15. Mẫu thể hiện đề tài tốt nghiệp thiết kế trang phục ấn tượng lấy cảm hứng từ chim phượng trên phượng bào triều Nguyễn.
(Nguồn: Nguyễn Thị Ánh Nguyệt - sinh viên K11 ngành TKTT, Trường ĐHSP Nghệ thuật TW)

Hình 14. Hệ thống 2 Seri mẫu phác thảo.
(Nguồn: Nguyễn Thị Ánh Nguyệt - sinh viên K11 ngành TKTT, Trường ĐHSP Nghệ thuật TW)

Bộ sưu tập thể hiện trên mẫu thật đảm bảo sự ấn tượng, đồng thời tôn lên vẻ đẹp của người phụ nữ. Thiết kế theo form tà rộng đảm bảo sự thoải mái cho người mặc, các chi tiết cường điệu che đi khuyết điểm.

Seri 1: Kết cấu trang phục dựa theo kết cấu của áo dài truyền thống, ôm sát, xẻ tà trên thắt eo, không tay. Phần trên được cách điệu ôm vai, cường chi tiết vai. Phần thân dưới có điểm nhấn xòe 360 độ xoay tròn theo áo dài, xếp tầng ở chi tiết váy tạo cảm giác không gian. Thậm chí được chia mảnh tà tạo hiệu ứng chuyển động

Seri 2: Kết cấu trang phục được dựa theo kết cấu áo dài nguyên bản thời Nguyễn, hay còn gọi là áo ngũ thân, tiên thân của áo dài hiện đại. Dáng áo chữ A tạo vẻ vững chãi, uy quyền. Chi tiết vai được cường điệu theo khối vai và phóng đại kích thước theo đôi cánh của chim phượng tạo ấn tượng. Phần thân dưới được cắt mảnh tạo thành các tầng lớp xếp lên nhau, gây hiệu ứng thị giác bắt mắt khi chuyển động. Tay áo bó hoặc tay dài quét đất.

Có thể nói, trong chuyên ngành đào tạo thiết kế thời trang của trường ĐHSP Nghệ Thuật TW việc tái hiện trang phục lịch sử thời kỳ nhà Nguyễn và ứng dụng vào thiết kế thời trang được sinh viên vô cùng thích thú và say mê. Kết quả thể hiện là những bộ sưu tập của sinh viên lấy cảm hứng từ triều Nguyễn rất thành công, để lại ấn tượng sâu sắc.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Gia Bảo (2008), “Ý tưởng sáng tạo nghệ Thuật thiết kế”, Nxb Mỹ thuật
2. Trần Thủy Bình (2005), “Giáo trình mỹ thuật trang phục”, Nxb Giáo dục.
3. Bộ môn Thiết kế thời trang (2013), “Phương pháp tạo mẫu trang phục ứng dụng đào tạo chuyên ngành thiết kế thời trang trường ĐHSP Nghệ Thuật TW”
4. Trần Quang Đức (2021) “ Ngàn năm áo mũ” , NXB Thế giới.